

Mary Ann Newman: «L'1-0 la cohesió social catalana va ser admirable als ulls del món»

La traductora diu que «ja voldria per als EUA una enèsima part del vostre esperit de rebel·lia»

Mary Ann Newman (Nova York, 1951) és una de les persones que més han fet per difondre les lletres catalanes als Estats Units i per establir lligams entre Barcelona i Nova York. Professora de literatura i traductora del català a l'anglès, ha rebut el Premi Internacional Joan Baptista Cendrós, el Premi 2017 de la North American Catalan Society i la Creu de Sant Jordi. Neboda d'Arthur Miller ("era cosí germà del meu pare, el que en diuen un oncle valencià"), la Mary Ann em rep a casa seva, un pis de Chelsea, a Manhattan, que ha acollit centenars de catalans durant tres dècades i que continua tenint les portes obertes.

Foto: Òmnium

L'1 d'octubre eres a Barcelona com a observadora internacional.

En concret, jo era visitant internacional, perquè els observadors oficials són gent del món de la pau i de les institucions. Als visitants internacionals ens va rebre el conseller Raül Romeva. Els visitants

nord-americans, entre uns cent vint d'arreu del món, érem la professora Rosi Song, de Bryn Mawr College a Filadèlfia, i jo.

Com a visitant internacional, què vas observar?

El dia 1 vaig anar a les cinc del matí a l'institut Pau Claris, un dels centres en què semblava que no hi hauria prou gent per protegir les urnes. Allà ens van explicar les tàctiques de desobediència civil, ens van demanar que per favor no agredíssim verbalment ni físicament els policies, ni els fotografiéssim la cara; que fóssim pacífics per damunt de tot. Hi havia un grup de bombers de Navarra i un grup de mestres de Mallorca. Quan havien d'arribar les urnes va córrer el rumor que venia la policia i ens vam agombolar cap a la porta. Mentre esperàvem ens vam posar a cantar. Cantàvem cançons de nens com *Sol solet*. Era lúdic i bonic. Quan va arribar la Marta Torrecillas, que era una de les encarregades, se li va fer un passadís perquè pogués entrar les urnes, i ens van donar les ordres del que havíem de fer per complir el reglament del col·legi electoral. La Rosie i jo vam pujar a dalt per poder veure millor la comptabilització del vot. Havien deixat un tram d'escala buit perquè la gent pogués baixar, i a l'altre tram la gent feia cua per pujar a votar. Llavors van dir que la gent gran pugés primer, i tothom es mirava preguntant-se qui eren els grans. Els van oferir de pujar en ascensor i ni un va acceptar de pujar-hi. Ens van pregar que apaguéssim els mòbils o els poséssim en mode avió perquè pogués funcionar el vot telemàtic: estàvem col·lapsant la xarxa. Des de dalt vam veure que es començava a omplir el tram d'escala lliure, i és perquè havien arribat els policies. Tothom es va posar a cridar "som gent de pau" i "votarem". Llavors van entrar els antiavalots, es van obrir pas a empentes i cops, i, pel camí, anaven llançant la gent per les escales. Quan van arribar a dalt, la Rosie i jo ens vam posar al davant amb la credencial ben visible i parlant en anglès, perquè es veiés que érem allà com a observadores. Abans havíem ajudat a protegir els avis, posant-los darrere d'unes taules. Era molt impressionant; esgarrifava estar davant de deu païos vestits d'antiavalots.

Als Estats Units s'ha sabut bé què va passar?

Jo em vaig quedar una setmana més a Barcelona i no vaig parar de rebre missatges d'amics americans que havien vist el que havia passat i no s'ho acabaven de creure. Les imatges de la violència policial van donar la volta al món, i eren tan sorprenents que gairebé resultaven increïbles. Quan vaig tornar a Nova York tothom em preguntava què estava passant a Catalunya. Després vam entendre que el desplegament policial de l'1-O era un espectacle de consum intern, que el que volien era que la gent no anés a votar. L'actuació policial va ser horrible però el ritual d'aquell dia va ser molt emocionant. La reacció posterior, també: veure gent que havia sofert l'atac de la policia al matí i apareixia en un altre col·legi per la tarda, decidits a votar, era un gran acte democràtic. Per a un estranger la cohesió social dels catalans és insòlita; aquella manera de desobeir obeint és admirable als ulls del món. Per això molts estrangers que hem estudiat Catalunya també ens sentim implicats en el procés. Jo us tinc enveja: ja voldria per a Estats Units una enèsima part del vostre esperit de rebel·lia.

Fins i tot n'estan al corrent els americans que no tenen relació amb Catalunya, oi?

I tant, tota la gent que llegeix diaris sap què està passant. Jo fa més de trenta anys que us observo. Hi ha moments d'inflexió en el coneixement i reconeixement de la realitat catalana per part dels nord-americans. Abans del programa d'estudis catalans de la Càtedra Barcelona-Nova York, només coneixia Catalunya la gent molt culta, que seguia l'òpera, per exemple, gràcies a Montserrat Caballé, o els historiadors de l'art, per Miró o Dalí... Després va haver-hi els Jocs Olímpics, que van posar Barcelona -i, en alguna mesura, Catalunya- en el mapa. També van haver-hi moments en què van despuntar la gastronomia catalana o el futbol. Fins que van arribar les grans manifestacions sobiranistes i el tema de Catalunya va passar de les pàgines de cultura a les pàgines de política i economia: aquí va haver-hi el gran salt. Ara no hi ha ningú ben informat que no sàpiga alguna cosa del procés. I la gent que llegeix *The New York Times* i vota demòcrates tendeix a sentir simpatia pel sobiranisme català, pel principi d'autodeterminació.

Aquesta gent veuria amb bons ulls la independència?

Sí, crec que sí, o almenys entenen el desig dels catalans de separar-se o de trobar un encaix molt millor que el d'ara. De fet, així van néixer els Estats Units. No ens és un concepte estrany, la separació.

Has dedicat la teva vida professional a difondre la cultura catalana, ets la nostra ambaixadora a Nova York. Com va començar tot plegat?

Vaig començar a fer de pont perquè el 1980 estava a Barcelona gràcies a una beca Fulbright, fent una tesi doctoral sobre Eugeni d'Ors [una tesi que acabaria rebent el premi Josep Carner de l'Institut d'Estudis Catalans el 1998], i l'encarregat cultural de l'ambaixada nord-americana va venir a Barcelona a conèixer els qui havíem rebut aquesta beca. Érem una dotzena. L'endemà em va telefonar i em va dir: "Mary Ann, voldria donar suport a l'estat de les autonomies, i crec que una manera de fer-ho és establir programes d'intercanvi entre universitats catalanes i nord-americanes". Em va demanar si el volia ajudar i vaig respondre que i tant que sí, absolutament. Pels volts de Nadal vaig saber que el nou rector de la Universitat de Nova York era John Brademas, que havia fet la tesi doctoral sobre l'anarquisme a Catalunya i Andalusia. Això era una gran notícia: un rector americà que coneixia a fons Catalunya! Aleshores hi va haver l'intent de cop d'estat del 23-F. Quan al cap d'un mes em vaig posar en contacte amb l'encarregat cultural per reprendre el tema, em va dir que ja no podíem -els americans- donar suport a l'estat de les autonomies, que havíem de donar suport a la democràcia espanyola. Desolada, vaig anar a parlar amb en Xavier Rubert de Ventós, el meu director de tesi *de facto*. Ell em va dir: "No pateixis, parlaré amb el Pasqual". En Maragall encara era primer tinent d'alcalde, l'alcalde era Narcís Serra. Després, Felipe González es va endur en Serra cap a Madrid i Maragall va passar a ser l'alcalde. Amb Pasqual Maragall com a alcalde de Barcelona, amb John Brademas com a rector de la New York University i amb Antoni Maria Badia i Margarit com a rector de la Universitat de Barcelona, vam començar a fer els passos per crear la Càtedra Barcelona-Nova York, que aquí a Nova York es deia Catalan Studies Program. Vam muntar una setmana catalana per anunciar el programa i va venir en Maragall just abans de començar la campanya per l'alcaldia. Una setmana esplèndida. Va cantar en Raimon presentat per Pete Seeger, van venir en Badia i Margarit, en Francesc Parcerisas, va parlar en Ferrater i Mora, que era a Princeton... El programa d'estudis catalans va durar tres anys, i es va acabar per falta de diners.

Una altra iniciativa similar posterior, el Catalan Center at New York University, també es va acabar per falta de diners.

Sí, efectivament, el 2011, per la crisi. Però no era tan similar: el primer era un programa d'estudis, potser més semblant a la Càtedra Coromines de la Universitat de Chicago. Fèiem classes de llengua catalana i una concentració de cultura catalana. El Catalan Center era una plataforma per a la cultura catalana des de la universitat que permetia programar temes de cultura catalana al llarg de l'any acadèmic; la presència de la cultura catalana a Nova York era constant, i la gent ens buscava per fer coses. Per exemple, quan el MoMA va fer la gran retrospectiva de cinema d'en Pere Portabella, ens van buscar per fer una taula rodona i ho vam convertir en un simposi de dos dies. I quan el Metropolitan va fer *Barcelona and Modernity* en vam fer un altre. Podíem afegir valor a iniciatives d'altri o iniciar projectes nosaltres. Quan Jaume Cabré va anar a Chicago, li vam donar una finestra a Nova York. Quan el Lull va portar Benet Casablanca al Miller Theater de Columbia, també vam fer coses a la NYU. Va ser molt bonic.

Ara com està el tema dels estudis catalans als Estats Units?

Hi ha gent que fa cultura catalana a moltes universitats, hi ha els lectorats de l'Institut Ramon Llull que funcionen molt bé, són valuosíssims. Però en un moment donat hi havia la sensació que els estudis catalans a Estats Units s'havien afermat: a Harvard hi havia Brad Epps, a Brown hi havia l'Enric Bou i a Stanford, en Joan Ramon Resina. Però Brad Epps se'n va anar a Cambridge, l'Enric és a Venècia, i de sobte t'adones que ells feien català però no existeix una càtedra de català. Que es

fes català o no era per voluntat d'ells, però no estava institucionalitzat. I quan marxen ells, la universitat es queda sense estudis catalans.

Caldria, doncs, que hi hagués càtedres consolidades.

Sí, com la Joan Coromines. La Coromines és una excel·lent iniciativa, que permet una presència continuada de temàtica catalana a la universitat. Però no és una càtedra vinculant. La voluntat de permanència costa molts diners, fer una càtedra permanent costa almenys dos milions de dòlars. Seria interessant que, en universitats assenyalades, a part d'una càtedra de lletres catalanes, n'hi hagués una altra d'història de l'art, i una altra d'història... Podrien ser estudis mediterranis o ibèrics amb una especialització en català, per exemple. Però això són paraules majors. Un projecte d'aquest tipus requereix una inversió molt gran.

Ara tens entre mans una fundació, el Farragut Fund for Catalan Culture in the U.S. En què consisteix i en quina fase es troba?

Sí. Quan es va tancar el Catalan Center at NYU el 2011, vaig pensar que potser era el moment de buscar altres fonts per a la cultura catalana a Estats Units, no dependre de les institucions. El Farragut Fund és una entitat legal amb la personalitat jurídica d'organització sense ànim de lucre, que vol donar a conèixer el patrimoni català propi d'Estats Units -l'empremta que han deixat Guastavino o Dalí o gent més desconeguda com l'arquitecte Raymond Almirall, que va descobrir el Jordi Graupera tot buscant una altra cosa (recomano molt la lectura d'aquest article (<http://jordigraupera.cat/2015/buscar-es-inutil-trobar-es-inevitable/>))-, així com donar suport als creadors actuals i estrènyer els llaços entre la cultura catalana i la nord-americana. El model és bo: que les empreses catalanes arrelades als Estats Units aprofitin les lleis de la filantropia americana i destinin part dels impostos a la filantropia, cosa que no els suposa una despesa extra. Les empreses poden donar fins a un deu per cent dels beneficis d'un exercici a la filantropia, i això simplement són diners que no donen al govern.

Els catalans tenim esperit filantròpic?

Hi ha una llarga tradició però no s'ha vist impulsada recentment ni per les lleis ni pel costum. Ha quallat la impressió que és el govern el que ha de fer la política cultural. Al llibre *El cavaller Floïd* de Genís Sinca, la biografia del mecenes Joan B. Cendrós, es percep un esperit filantròpic que crec que es podria fer revifar amb facilitat. El que és més nou, i no se solia fer, és donar diners a l'estranger, no directament des de Catalunya, sinó a través de la seu nord-americana. D'aquesta manera es pot contribuir a la difusió de la cultura catalana en un altre país a cost zero. A més, el Farragut, en ser una fundació americana, pot fer coses que no poden fer tan fàcilment les entitats estrangeres: podem tenir relació i rebre diners d'empreses, entitats i institucions d'aquí, a nivell municipal, estatal, o federal. I també apropar-nos a fundacions amb finalitats culturals d'aquí.

Quins projectes concrets té la FFCCUS?

Primer de tot, fer beques de creació que permetin que artistes catalans de qualsevol disciplina puguin anar a Estats Units a desenvolupar un projecte. I viceversa, que nord-americans puguin anar als territoris de parla catalana. Però en l'aspecte de patrimoni català, voldríem, per exemple, recuperar la figura de David Farragut, un heroi de la guerra civil americana, ara un xic oblidat, i hi ha una productora que s'hi ha interessat. Volem fer el mapa dels catalans a Estats Units: hi ha gent que ja hi està treballant, des de diverses perspectives: la professora Sharon Feldman està seguint les petges de les obres d'Àngel Guimerà, que van tenir un gran predicament a principis de segle. En Douglas Riva, musicòleg, ha plasmat la figura d'Enric Granados. Però tot això s'ha de recollir i ampliar, i és una cosa que pot fer la fundació Farragut.

Has traduït Monzó, Sagarra, Rubert de Ventós, Josep Carner, Joan Maragall, Narcís Comadira... Tot homes, per cert.

Fa poc l'Institut Ramon Llull em va invitar a traduir uns fragments de *La passió segons Renée Vivien*, de Maria-Mercè Marçal, i de *Primera part*, de Cèlia Suñol. Per a mi la Cèlia Sunyol ha estat una descoberta, m'ha enamorat.

Les traduccions segueixen tenint un pes poc important, al mercat americà?

No creguis, ara hi ha una mena de cicle virtuós. Moltes editorials petites independents han vist que la literatura traduïda és un valor per a elles. Un llibre traduït ja ha passat un primer filtre al país original, i els drets són més barats. L'edició és més barata, en part, malauradament, perquè la traducció està infravalorada i no surt gaire cara. La feina que fa l'Institut Ramon Llull en la promoció dels llibres és extraordinària. Però hauríem de trobar la manera d'aconseguir que el gruix de llibres catalans es vegi com un cos, com un corpus literari, i no com obres aïllades. Aquest és un tema pendent. Jo he donat classes a diverses universitats nord-americanes i sempre he impartit assignatures de temàtica catalana, i la falta de materials era un drama; de vegades traduïa texts expressament per a la classe, era absurd. Avui, amb els textos ja disponibles -Rodoreda, Sales, Sagarra, Sala, Trabal- es podria fer un curs de literatura catalana del segle XX, que és una cosa que ni podíem somiar fa deu o quinze anys.

L'últim llibre que has traduït és *Vida privada*. Una traducció guardonada amb el 2017 North American Catalan Society Prize.

Private Life l'ha editat Archipelago, una editorial meravellosa que fa llibres artesans. No n'han sortit gaires ressenyes, però totes les crítiques que ha rebut són bones. Fa nou mesos ja se n'havien venut 1.200 exemplars. La xifra ha sorprès els mateixos editors. El professor Leonardo Franclanci, a Notre Dame, el fa servir per a un curs sobre urbanisme de Barcelona; és un llibre que té moltes lectures i és una edició molt bonica, que entra pels ulls. A la llibreria Idlewild de Nova York és una de les obres seleccionades pels llibreters.

A Nova York han tancat moltes llibreries.

Però, a la vegada, n'obren de noves. Les Barnes & Noble se n'estan anant a l'aigua per culpa d'Amazon, però hi ha llibreries petites que obren. Crec que a Catalunya passa el mateix.

Vaig venir a viure a Nova York fa 25 anys i en Quim Monzó em va dir: "Has de conèixer la Mary Ann". Com va començar això teu d'acollir catalans?

Tenir la casa oberta, invitar la gent i estar-se hores xerrant ja ho feien els meus pares, que eren americans pels quatre costats. Simplement he traslladat la seva teoria de l'hospitalitat als catalans.

Els catalans que han passat per aquest pis teu són tants que se'n podria fer un llibre.

La gent em diu que hauria d'escriure la història dels catalans que han passat per casa meua, però crec que seria més interessant llegir les impressions que ells hi han experimentat. Jo estic d'amfitriona i em perdo coses. Estic segura que les històries que poden contar els altres són molt més atractives.

El pis és el mateix que el dels teus pares, tu ja vas néixer aquí.

Sí sí, és aquest. Fa una vintena d'anys en van renovar el terrat, però quan tu vivies a Nova York a principis dels anys noranta encara no hi pujàvem. Els primers a venir van ser la família Florensa Guinovart, i a través del Guinovart vaig conèixer el Joan Massaguer i l'Àngel Pellicer, que encara són aquí. Hi ha tres arrels al meu arbre genealògic a Catalunya: el diplomàtic Senén Florensa als anys setanta (a través d'ell conec el món científic, perquè el seu cunyat és Joan Guinovart), Xavier Rubert de Ventós a finals dels setanta (a través d'ell conec escriptors -vaig conèixer en Vallcorba, que em va fer conèixer el Monzó- i polítics com en Pasqual Maragall) i Quim Monzó als

vuitanta (i a través d'ell conec molta gent del món de les lletres). Cada branca ha anat canalitzant gent diferent.

Pasqual Maragall és molt important a la teva biografia. Fins i tot vas fer de voluntària de la seva candidatura a la presidència de la Generalitat.

En Maragall va ser fonamental per muntar la Càtedra Barcelona-Nova York. En aquella època ens vam conèixer però no ens vam fer amics, hi havia un reconeixement mutu i ja està. Però quan ell va deixar de ser alcalde, va passar un any vivint entre Roma i Nova York. I jo -que acabava de lliurar la tesi, per la qual m'havien donat el premi de l'Institut d'Estudis Catalans- li feia de portapapers. Ho llegia tot i ho traduïa quasi tot, va ser com fer un màster extraordinari d'urbanisme i de política europea. És quan vaig entendre la visió del món del Maragall, els principis de subsidiaritat a Europa en els quals ell creia tant. És una visió que encara crec que és vigent i que no s'aprofita prou. La Unió Europea no ha fet els deures quant a la subsidiaritat; el que ha fet és reforçar els estats-nació. El futur del món són les peces més petites. Estats Units és un país *too big to fail*, com deien dels bancs, i la nostra democràcia no està funcionant. Les costes som ostatges de l'interior. Hauríem de trobar la manera de tornar a un regionalisme més intel·ligent. Un món de ciutats i regions seria la solució de moltes coses, i Pasqual Maragall tenia aquesta visió. El procés independentista català també s'explica per la frustració de no poder funcionar de manera extraestatal. Tu pots tenir coses en comú amb el sud de França i amb Itàlia, i en un altre tema les pots tenir amb Aragó o València. Treballar amb Maragall em va permetre adquirir tot aquest coneixement; ha estat un mestre, i també un gran amic.